

Nel Ruigrok

Journalism of attachment. Dutch newspapers during the Bosnian war
 Amsterdam (Het Spinhuis) 2005, 173 p., € 30,-
 ISBN 978 90 5589 251 8

In aanvulling op het kritische mediaonderzoek van de *Amsterdam School of Communications Research* (ASCOR) dat in 2002 het bekende NIOD-rapport over Srebrenica ondersteunde, verscheen in 2005 het boek *Journalism of attachment. Dutch newspapers during the Bosnian war*. Het is het proefschrift van Nel Ruigrok, die onderzoeker was bij die eerdere studie in het kader van de NIOD-opdracht. Met dit boek werkt zij enkele denkrichtingen verder uit die in dat onderzoek naar voren kwamen. Ruigrok raakte door haar werk in het kader van het officiële Srebrenica-rapport namelijk geboeid door het fenomeen van de partijdige journalistiek in conflictsituaties, van journalisten die in tijd van oorlog een kant kiezen. Dit zogenoemde 'journalism of attachment' maakte zij tot onderwerp van een onderzoek naar de berichtgeving in een drietal Nederlandse kranten (*De Telegraaf*, *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*) begin jaren negentig, over de oorlog in Bosnië-Herzegovina. In welke mate en op welke wijze lieten Nederlandse journalisten hun neutrale houding varen als zij schreven over dit conflict?

Een interessante vraag, ook los van de rechtvaardiging die Ruigrok zelf geeft voor het stellen ervan wanneer zij onderbouwt dat hij voortkomt uit de conclusies van het eerdere ASCOR-onderzoek. Deze kritische analyse stelde destijds dat de Nederlandse journalistiek in de jaren dat zij berichtte over de Bosnische oorlog grote steken heeft laten vallen en eigen regels op het gebied van objectiviteit, feitelijkheid en neutraliteit met voeten heeft getreden. Het werd in 2002 een bekende zinsnede: te veel moraal, te weinig feiten, te veel standpunten, te weinig analyse en te veel emotie. Kortom, te weinig distantie, te

veel partijdigheid en een hoop ander verwijtbaar gedrag. Nog steeds, het is de afgelopen jaren vaker gezegd, een wankel basis om mee verder te gaan, aangezien deze door Ruigrok aangehaalde ASCOR-conclusies veel beweringen en zelfkastijding bevatten van journalisten over henzelf en hun collega's, maar weinig harde onderbouwing kenden. Dat neemt niet weg dat de centrale onderzoeksvraag van Ruigroks proefschrift een relevante is en blijft. Misschien wel juist omdat de ASCOR in 2002 zo'n zwakke bewijsvoering op tafel legde. Bewijst Ruigrok (met een nieuwe analyse van hetzelfde ASCOR-materiaal) dan eindelijk sluitend en overtuigend wat haar instituut in 2002 naliet te bewijzen?

Zoals het hoort zit er eerst netjes een portie theorie over journalistieke regels en conventies, journalistiek gedrag en journalistieke organisatievormen en taken in dit boek. Daarna wordt het interessant: de casestudie. Ruigrok onderzocht de mate van subjectiviteit van de verslaggeving over Bosnië in *De Telegraaf*, *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*. Dit deed zij door te meten hoe bijvoorbeeld opiniestukken en commentaren van journalisten invloed hadden op de frequentie waarmee aandacht werd besteed aan de Bosnische oorlog (het als thema op de publieke agenda werd gezet) en hoe prominent de plaats was die dit nieuws in de krant kreeg toebedeeld. Ook ging zij op zoek naar impliciete waardeoordelen in nieuwsverhalen, die zij vervolgens weer probeerde te koppelen aan de meningen van journalisten zoals die werden geuit in expliciete opiniërende artikelen. Brachten journalisten bijvoorbeeld los van het nieuws thema's te berde die duiden op een bepaalde eigen voorkeur? Kregen bepaalde belanghebbenden meer ruimte dan andere? Werden er bepaalde positieve of negatieve stereotypes verbonden aan een der strijdende partijen? Werden nieuwsfeiten op een bepaalde subjectieve manier uitgelegd, bijvoorbeeld door het gebruik van tendentieuze invalshoeken of (historische) analogieën?

Ruigrok vond uiteindelijk, zo schrijft zij, inderdaad de contouren van een 'journalism of attachment' bij de genoemde kranten. Zij trekt dit heel algemeen (daarover later meer), maar wie goed leest ziet dat zij op enkele van

de onderzochte aspecten (indicatoren) vooral bij *de Volkskrant* een neiging tot partijdigheid ontdekte. *NRC Handelsblad* liet alleen een ‘subtiele’ wijze van partijdigheid zien bij het aanhalen van betrokkenen, en *De Telegraaf* was alleen partijdig waar dat mocht: in commentaren en opiniestukken. Niet slecht, zou je denken. Het valt dus wel mee met die partijdigheid ten aanzien van de Bosnische kwestie. In ieder geval was er geen sprake van bewijs voor een grootschalige campagne van beïnvloeding door de gehele Nederlandse journalistiek. Van de drie grote nationale kranten die werden onderzocht, zo is de indruk, vertoonde immers alleen *de Volkskrant* partijdig gedrag in een mate die volgens journalistieke en maatschappelijke normen als laakbaar zou kunnen worden aangemerkt. En waardoor je zou kunnen hardmaken dat op deze redactie destijds bewust op een bepaalde uitkomst (interventie tegen de Serviërs) werd aangestuurd.

Volgens deze studie gingen ‘journalisten’ met name de mist in wanneer zij het nieuws over Bosnië te veel in de sfeer van militaire interventie trokken, en wanneer zij het zwart-witbeeld van ‘goede’ Moslims en ‘foute’ Serviërs te veel in hun berichtgeving lieten doorklinken. Te veel pro-interventionisme, te veel stereotypering, te veel partij kiezen voor vermeende slachtoffers, tegen vermeende daders. Het interventiedebat over Bosnië begin jaren negentig was zeer zeker een groot en gepassioneerd internationaal debat over een tot een schrijnende humanitaire ramp geëscaleerde, gewelddadige crisis. Journalisten hadden net als vele anderen – burgers, gezagsdragers, opiniemakers – natuurlijk een mening over deze kwestie. Die mening klonk door in opiniestukken en commentaren, zoals het hoort. Maar sloeg zij ook over naar de nieuwspagina’s, zoals het niet hoort? Het is de verdienste van Ruigroks onderzoek dat duidelijk wordt hoe twee kerntaken van de journalistiek – feitelijke verslaglegging enerzijds en het zijn van een podium voor democratisch publiek debat anderzijds – wel of niet met elkaar verweven kunnen raken waar dat niet zou moeten. Het is ook een verdienste van ditzelfde onderzoek dat er nu een methodiek is om dit in het algemeen te meten, en de gewenste muur tussen feiten en opinies in de media te bewaken.

Helaas ook echter bezigt Ruigrok in haar conclusies grotere beschuldigingen dan haar werk rechtvaardigt en polariseert zij haar bevindingen. Haar opgeheven vinger geldt niet alleen de *Volkskrant*-redactie. Zo begint zij haar ‘concluderend essay’ met de keiharde zinsnede dat er ‘iets misging met de Nederlandse journalistiek’. In het algemeen? Op basis van de uitkomst dat *de Volkskrant* partijdig neigde te zijn, en *NRC Handelsblad* soms een beetje? Hebben we iets gemist? Elders lezen we dat ‘journalisten een *kruistocht* [mijn cursivering] begonnen om de internationale gemeenschap en de Nederlandse regering te bewegen actie te ondernemen om het Servische geweld en het lijden van de Moslims te stoppen.’ Had hier niet gewoon moeten staan: *sommige* journalisten? Zou voor zo’n algemene bewering niet moeten worden aangetoond dat veel meer kranten hetzelfde gedrag vertoonden als *de Volkskrant*? Waarom trekt Ruigrok zulke overtrokken conclusies? Wie voert hier eigenlijk een kruistocht?

Het is maar de vraag of Ruigrok op grond van dit onderzoek zulke grote woorden had mogen gebruiken. Het zou haar als wetenschapper hebben gesierd als zij genuanceerder was geweest. Gebeurde het journalistiek laakbare gedrag – aansturen op interventie en het afschilderen van de Serviërs als de ‘bad guys’ – op grote schaal en systematisch bij *de* Nederlandse journalistiek? Ruigrok zegt van wel, maar op grond van een te smalle basis. Partijdigheid en bewuste sturing pro-interventie tegen het Servische gespuis? Soms, en zeker bij *de Volkskrant*. Gebruik van te simpele beeldvorming, bijvoorbeeld door deze kwestie te plaatsen in het licht van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust? Zeker, het kwam voor. Eenzijdigheid in benadering en een neiging om achter elkaar aan te lopen? Ongetwijfeld, bij tijd en wijle. Selectief omgaan met bronnen? Het gebeurde. Maar ‘journalism of attachment’? Niet overtuigend bewezen. Wat Ruigrok doet is terugkijken door de gebroken lens van ‘Srebrenica’. En jammer dat zo’n gedegen onderzoek dan zo ongenueanceerd is opgeschreven.

Arthur ten Cate